

המלחמה בסוריה – מה הלאה?

אייל זיסר

בחלוף שש שנים של מלחמת אזרחים עקובה מדם, הדרך לסיומה של המלחמה בסוריה עודנה ארוכה. נפילתה של העיר חלב – השנייה בגודלה במדינה – בדצמבר 2016 לידי בשאר אל־אסד הייתה הישג משמעותי במערכה שהוא מנהל נגד יריביו, בתמיכתן של מוסקבה וטראן. ואולם, גחלי המרי והמחאה עודן רוחשות במדינה. המלחמה עשויה להימשך אפוא עוד זמן־מה, ואין לשלול על הסף את התרחיש הבלתי סביר – קריסתו של המשטר וניצחון המורדים בעקבות העמקת מעורבותה הצבאית של וושינגטון בסוריה, או לחלופין, הסתלקותו של בשאר שלא בדרך הטבע. אבל בשנה האחרונה האירה אלת המזל את פניה לבשאר אל־אסד – האיש שכה רבים מיהרו להספידו – ואף קיימת אפשרות שיצא כשידו על העליונה מן המלחמה המתנהלת בארצו.

מילות מפתח: סוריה, רוסיה, איראן, מלחמת האזרחים הסורית, בשאר אל־אסד

מבוא

בחלוף שש שנים של מלחמת אזרחים עקובה מדם, הדרך לסיומה של המלחמה בסוריה עודנה ארוכה. נפילתה של העיר חלב – השנייה בגודלה במדינה – בדצמבר 2016 לידי בשאר אל־אסד הייתה הישג משמעותי במערכה שהוא מנהל נגד יריביו, בתמיכתן של מוסקבה וטראן.¹ ואולם, הניצחון במלחמה אינו בהישג ידו. גחלי המרי והמחאה עודן רוחשות במדינה ועלולות לשוב ולהתלקח עד כדי איום על קיומו של המשטר בדמשק, קל וחומר – אם תחליט ארצות־הברית להעמיק את מעורבותה במשבר בסוריה. מכאן יובן המאמץ של מוסקבה לקדם תהליך של הסדרה מדינית ששותפות לו איראן, טורקיה ובעתיד אולי גם וושינגטון, ובמסגרת זו לכונן בסוריה אזורים מוגנים (אזורי דה אסקלציה), ואולי אף לחלקה לאזורי

פרופ' אייל זיסר, סגן הרקטור, הפקולטה למדעי הרוח, אוניברסיטת תל אביב.

השפעה בין השחקנים האזוריים והבינלאומיים השונים. מהלך כזה, כך מקווים הרוסים, יאפשר להם לצאת מן ההרפתקה הסורית כשחצי תאוותם בידם – שימור שלטונו של בשאר או של מחליף לו המקובל על מוסקבה, הגם שרק בחלק של המדינה הסורית.

הישגיו הצבאיים של המשטר הסורי בחודשיה האחרונים של שנת 2016, ומנגד, מעורבותה המעמיקה של ארצות-הברית במשבר, ובוודאי אם זו תימשך ותעמיק, מחזקים את הרושם כי בטווח הנראה לעין – בחודשים ואף בשנים הקרובות – תימשך המלחמה בסוריה בעצימות נמוכה, בעיקר באזורי החיכוך בין השטחים שבשליטת המשטר לאלו שבשליטת המורדים במערב המדינה (המשך הלחימה). לכל היותר, ניתן יהיה להשיג בה הסדרה רופפת על בסיס צילום מצב של המפה הנוכחית של מדינה זו – המשוסעת ומחולקת כיום בין כוחות יריבים (חלוקה דה פקטו של המדינה). אי-אפשר עם זאת לשלול את האפשרות כי בטווח הארוך דווקא המשטר הסורי, בהנהגת בשאר או אף בהנהגת מחליף שיימצא לו, הוא שיצא מן המלחמה כשידו על העליונה וישוב להשליט עצמו על סוריה (הכרעה וניצחון).

המלחמה בסוריה – מחאה, מהפכה, מלחמת אזרחים וג'האד

מאז החלה מלחמת האזרחים בסוריה במארס 2011 היא ידעה עליות ומורדות, ואף תפניות דרמטיות. לפרקים נראה היה כי תבוסתו של בשאר היא עניין מוגמר ונפילתו היא שאלה של ימים, ולכל היותר שבועות ספורים. פעמים אחרות נראה היה כי רק כפסע בינו לבין השגת הכרעה וניצחון במלחמה המשתוללת בארצו.

במבט לאחור ניתן לקבוע כי עד שהגיעו הרוסים והאיראנים בספטמבר 2015 ללחום על אדמת סוריה, הייתה המגמה במלחמה במדינה חד-כיוונית – בכיוונו של המורדים ונגד בשאר.² צבאו הותש ונחלש וחסרו לו עתודות כוח אדם מספקות כדי להיאבק במורדים, לא כל שכן להכריע אותם.

המעורבות הרוסית-איראנית בקרבות הובילה לשינוי במגמה זו. "המודל הצ'צני" שיישמו הרוסים בסוריה – ריכוך אווירי וארטילרי נגד אזורים נרחבים במטרה לפגוע בלכידות וברוח הלחימה של המורדים, ואף להרתיע ואולי גם להניס את האוכלוסייה האזרחית התומכת בהם – אפשרה למשטר ולבעלי בריתו ליטול את היוזמה ולהשתלט על שורה של מאחזים ועמדות מפתח בצפונה של סוריה, במרכזה ובדרומה.³

לשם כך נזקקו הרוסים לכמה עשרות מטוסים ומסוקי קרב ולכמה עשרות אלפי חיילים איראנים, לוחמי חזבאללה ומתנדבים שיעים, שגויסו בידי איראן מכל רחבי המזרח התיכון וליוו את המאמץ האווירי הרוסי בלחימה על הקרקע. בניגוד למורדים ניהלו הסורים ובעיקר הרוסים את הלחימה מתוך ראייה אסטרטגית כוללת, ותוך יכולת לשנע כוחות ולהפעיל כוח אווירי. כך עלה בידם להכריע קרב

אחר קרב ולהביא – “בהכרעה בנקודות” – להישג שעניינו בלימת תנופת המרד ואף כרסום בהישגיו.⁴ מנגד, חוסר המעש של ממשל הנשיא ברק אובמה שלל מן המורדים את החשוב מכול – התקווה לניצחון בסיוע מעצמות המערב.⁵ אלא שגם לרוסים התברר כי “השמיכה קצרה”, וכי אין די בכוחות שכינסו בסוריה כדי להביא להכרעה מהירה במלחמה.⁶

בכל ניסיון לנתח את מהלך המלחמה בסוריה ולצפות את שעתיד להתרחש במדינה יש להביא בחשבון שתי עובדות יסוד, העומדות בסתירה לכאורה זו לזו: **מצד אחד, עמידותה של המערכת הסורית** – המשטר הסורי בהנהגתו של בשאר אל-אסד – האיש, השושלת ובני העדה העלווית העומדים מאחוריה, וכן יסודות נוספים בחברה הסורית העומדים בבסיס המשטר (בני עדות המיעוטים ואף האליטות ומעמדות הביניים מקרב בני העדה הסוניית) אך גם המדינה הסורית ומוסדותיה, ובראשם הצבא ומנגנוני הממשל והביטחון – כל אלו גילו עוצמה מפתיעה ויכולת שרידות ראויה לציון. הם לא קרסו אל תוך עצמם, כפי שקרה בלוב או בתימן, אלא הוסיפו לתפקד, הגם שבאופן מוגבל ותוך הסתייעות הולכת וגוברת באיראן וברוסיה. מה שחשוב יותר – הם הוסיפו להוות גרעין להתאוששות אפשרית ואף לתקומה מחודשת של המדינה הסורית, לכשתסתיים בה המלחמה. בעקבותיו הישגיו הצבאיים לאורך שנת 2016 שולט כיום המשטר הסורי על כרבע משטחה של המדינה. מדובר ב”סוריה החיונית” (Vital Syria) או “סוריה המועילה” (סוריה אל-מופידה) הכוללת את חלקיה החשובים – רצועה הנמתחת

מדרעא בדרום בואכה דמשק הבירה, עבור לערים חמה וחומס במרכז סוריה עד העיר חלב בצפון ולבסוף אזור החוף – מעוזה של העדה העלווית. ברצועה זו מתגוררת למעלה ממחצית אוכלוסייתה המקורית של המדינה (כ־13 מיליון מתוך כ־25 מיליון נפש), ומתפקדים בה מוסדותיה של המדינה הסורית. זו מוסיפה לשלם את משכורותיהם של עובדיה ומקיימת מסגרת מתפקדת – גם אם בקושי – של מערכות חינוך ובריאות, וחשוב מכול, של אספקת מזון ומצרכים חיוניים. לצד הישגיו הצבאיים הצליח המשטר הסורי להגיע להישג עד כדי ניצחון דמוגרפי בעל ערך. מדובר ב”טיהור אתני” או “ניקוי” מכוון ושיטתי של סוריה מכשליש מאוכלוסייתה, הרוב המכריע ערבים סונים מאזורי

לצד הישגיו הצבאיים
הצליח המשטר הסורי
להגיע להישג עד כדי
ניצחון דמוגרפי בעל
ערך. “טיהור אתני”
מכוון ושיטתי של סוריה
מכשליש מאוכלוסייתה,
ערבים סונים מאזורי
הכפר והפריפריה

הכפר והפריפריה, שאצלם התלקחה אש המרד ומקרבם יצאו המורדים.⁷ בסוריה כולה נותרו כיום כ־19 מיליון תושבים ואולי אף פחות, ובני העדה הסוניית מהווים כמחצית מהם, לעומת קרוב ל־70 אחוזים טרם פרוץ הקרבות. בכך הם מותירים

לעלווים ולבני המיעוטים האחרים דוגמת הדרוזים, הכורדים והנוצרים, ככל שאלו האחרונים נותרו בסוריה, את מעמד הבכורה הדמוגרפית. ראוי לציין כי במקביל להתבססותו של בשאר במערב סוריה, דאע"ש הלך ונדחק לשוליים ואיבד רבים ממאחזיו בצפון עיראק ובמזרח סוריה. אפשר שיצליח להמשיך להתקיים כארגון גרילה פעיל בלב המדבר הסורי והעיראקי שממנו פרץ (דוגמת שלוחתו בחצי האי סיני), אך נראה כי ניסיונו לכונן ישות מדינתית מתפקדת נכשל. השאלה שנוטרה היא, האם ממלכתו בסוריה סביב הערים אל-רקה ודיר אל-זור ובמדבר הסורי תיפול בידי כוחות של המורדים הערבים הסונים, הנהנים מתמיכה טורקית, או בידי כוחותיו של המשטר הסורי או אף בידי מיליציות שיעיות הפועלות בחסות איראנית. טהראן הרי שואפת לכונן מסדרון יבשתי מטהראן דרך בבגדאד ובמזרח סוריה, בואכה דמשק וביירות. יוזכר כי במהלך חודש יוני 2017 תקפו האמריקאים שוב ושוב כוחות חלוץ של המיליציות השיעיות ואף של צבא סוריה, שניסו להשתלט על חלקים של המדבר הסורי עד הגבול עם עיראק, שמעברו השני מצויות מיליציות שיעיות פרו-איראניות. אבל אולי בכלל הכורדים (מפלגת האיחוד הכורדי הדמוקרטי), הנהנים מסיוע אמריקאי אך שומרים על ערוץ תקשורת פתוח עם מוסקבה ועם דמשק, הם שיזכו בירושת דאע"ש.⁸ אגב, הכורדים הצליחו לכונן מסגרת אוטונומית בצפון סוריה, אך נוכח הנסיבות האזוריות והבינלאומית – נחישות טורקית ואף איראנית למנוע את כינונה של מדינה כורדית בעיראק או בסוריה – נשאלת השאלה אם יוכלו להוסיף ולקיימה במנותק מן המדינה הסורית, אם זו תשוב ותעמוד על רגליה.⁹

מנגד, עוצמת המחאה והמרי, שהתבררו כעמוקי שורשים ורחבי היקף – מחנה המורדים נשען על תמיכה נרחבת של חלקים משמעותיים מקרב בני העדה הסונית במדינה. תמיכה זו יונקת מתחושות של שנאה ונקם הנעוצים באיבה חבויה אך עמוקת שורשים להגמוניה העלווית במדינה, מרצון בנקמה בשל ניסיונו של המשטר לדכא את המרד בכוח הזרוע, ולבסוף גם מתהליך של רדיקליזציה דתית שעבר על חלקים ניכרים של העדה הסונית בסוריה בצל האירועים במדינה, ואולי אף החל קודם שפרצו.

המורדים עודם פעילים כמעט בכל רחבי סוריה ומוסיפים לזנב בכוחותיו של המשטר הסורי ולהנחית עליהם מהלומות כואבות.¹⁰ הם ממשיכים לקיים נוכחות באזורים הסובבים את הבירה דמשק, במרחבי דרום סוריה ובמרכז המדינה, סביב הערים חמה וחומס ואף מצפון לעיר חלב, שעליה השתלט המשטר בדצמבר 2016. מחוז אדליב בצפונה של סוריה מצוי עדיין בשליטתם, וכך גם חלקים ניכרים של מזרח המדינה (אזור הג'זירה). הם מוסיפים ליהנות מחסות טורקית, אם כי זו מוגבלת לצפון סוריה, ובעתיד אולי ייהנו אף מחסות ירדנית בדרומה של המדינה.¹¹ התפנית במדיניות האמריקאית של ממשל טראמפ מעניקה להם, לראשונה מזה

שנים, תקווה לשרוד מן המלחמה, ואולי אף ליהנות מסיוע אמריקאי צבאי ממשי במאבקם במשטר. נקודת התורפה שלהם נותרה, עם זאת, חוסר הצלחתם לאחד שורות ולהצמיח הנהגה מדינית וצבאית מקובלת ואפקטיבית, וכך גם תלותם בסיוע מבחוץ ההולכת ומעמיקה.

מבט אל חזיתות הלחימה השונות מעלה כי בצידו של המשטר לוחמים קרוב ל-300 אלף איש: כ-125 אלף חיילי הצבא הסדיר או מה שנותר ממנו, ולצידם עוד כ-100 אלף לוחמים במיליציות מקומיות שגויסו מקרב אותם יסודות בחברה הסורית התומכים במשטר, עלוים ואף דרוזים. אליהם יש להוסיף קרוב ל-50 אלף לוחמים זרים: אנשי חזבאללה, לוחמי כוח קודס של 'משמרות המהפכה' האיראניים, וכן מתנדבים שיעים שגויסו בידי איראן מעיראק השכנה, מאפגניסטן ומפקיסטן. מדובר במספר מרשים של לוחמים "על הנייר", אבל רק מקצתם משתייכים למערך הלוחם (להבדיל מזה הלוגיסטי והמנהלתי), ואף אלו פרוסים כחילות מצב בכל רחבי המדינה, חסרי יכולת ניידות, ובעיקר ללא עתודה מספקת של כוח אדם להגן על המרחב שבשליטתם, קל וחומר – להכריע את יריביהם.

בצד המורדים לוחמים קרוב ל-150 אלף איש בעשרות ואולי מאות קבוצות נפרדות. **קבוצות סלפיות רדיקליות** – כ-90 אלף מן המורדים משתייכים לקבוצות לוחמות גדולות דוגמת חזית פתח אל-שא'ם (לשעבר חזית הסיוע/ג'בהת אל-נוצרה); אחראר אל-שא'ם; צבא האסלאם (ג'יש אל-אסלאם). מחצית מהם וכיום אולי אף למעלה מכך מרוכזים במחוז אדליב והיתר מפוזרים בין מרחבי דמשק, בדרום סוריה ובמרכזה, סביב הערים חומס וחמה. כמה אלפי מורדים משתייכים לכמה עשרות של קבוצות רדיקליות קטנות יותר. **קבוצות מקומיות** – יתר המורדים משתייכים לכמה מאות קבוצות, חלקן כאלה שהתארגנו על בסיס מקומי ואינן אלא מיליציות

שבטיות, או מיליציות המגינות על הכפר או העיירה שמהם באו אנשיהן. חלק מהן שבות באחרונה ומתמסרות למשטר הסורי, או לחלופין נוטשות את מרחבי המחיה שלהן ועוברות למחוז אדליב שבשליטת המורדים. מחוז זה עשוי להפוך לארון קבורה למהפכה או לנקודת זינוק להתלקחות מחודשת שלה באמצעות מרד, בדומה למחוז קנדהאר באפגניסטן. לאלה יש להוסיף את **הכורדים** – בסוריה כ-30 אלף לוחמים כורדים (כוחות סוריה הדמוקרטית), שאינם מהווים חלק אינטגרלי ממחנה המורדים ואינם לוחמים כלל בצבא המשטר. ולבסוף **דאע"ש** – בשורתיו

בתום שש שנים של מלחמה עקובה מדם, אין לאף אחד מן הצדדים הלוחמים בסוריה את היכולת להכריע לבדו את יריבו, ולהביא לסיומה של המלחמה בניצחוננו

כמה עשרות אלפי לוחמים הפועלים בעיקר במזרח סוריה ובצפון עיראק.¹² מכל זה עולות שתי מסקנות מתבקשות: **האחת** – בתום שש שנים של מלחמה עקובה מדם, אין לאף אחד מן הצדדים הלוחמים בסוריה את היכולת להכריע לבדו

את יריבו, ולהביא לסיומה של המלחמה בניצחוננו. שני הצדדים מותשים וחסרי כוחות ובקושי נותרו ניצבים על רגליהם. בין שני המחנות מצויה מרבית האוכלוסייה הסורית, זו שנותרה במדינה. אוכלוסייה זו מגלה אדישות וכל שמעסיק אותה הוא מאבק הישרדות יום-יומי להבטחת קיום בסיסי לפרט, למשפחה ולקהילה. **השנייה** – המלחמה בסוריה כבר אינה מלחמתם של הסורים לבדם. מעורבותם של כוחות זרים בלחימה מזינה אותה, מביאה להתמשכותה ועשויה אף לקבוע את תוצאתה. מכאן יובן מדוע מעורבותם של הרוסים ושל האיראנים התבררה כבעלת משקל, ומדוע מעורבות אפשרית עתידית של וושינגטון עשויה לאזן מעורבות זו. מציאות זו מעלה תהיות, אך גם תשובות אפשריות לגבי האופן שבו עשויה המלחמה בסוריה להסתיים, וממילא, באשר לעתיד הצפוי למדינה זו:

האפשרות הראשונה – תרחיש של הכרעה וניצחון – המשטר הסורי ישרוד את המלחמה ויצא ממנה כשידו על העליונה, ולכל הפחות, כשהוא מקיים שליטה יציבה ואיתנה על הגרעין הקשה של המדינה הסורית – אותה רצועה המשתרעת מדמשק צפונה אל העיר חלב, וממנה לחוף הסורי. מחנה המורדים יידחק לשוליים, יאבד את התמיכה החיצונית בו וילך ויתפורר, עד שיחדל להוות כוח בעל משמעות, ומשקל מדיני ובעיקר צבאי. הישג כזה יאפשר לבשאר ולמשטר בבוא היום להשתלט מחדש על שטחה של המדינה. למהלך כזה יידרשו שנים אחדות, כי הרי נדרש למשטר זמן כדי לאגור כוח, ובעיקר לגייס עתודות של כוח אדם לוחם החסרות לו כיום. יש להניח כי רבים מן הפליטים שנמלטו מסוריה לא ישובו אליה, ומכאן שהאוכלוסייה הנוותרת בה עתידה להיות קומפקטית ונוחה יותר לשליטה בעבור בשאר אל-אסד – הן בהרכבה העדתי והן במאפייני החברתיים-כלכליים. תרחיש זה מבוסס כמובן על ההנחה שרוסיה ואיראן יוסיפו להטיל את כל כובד משקלן למען בשאר, ואילו וושינגטון תתמיד בהצהרות תקיפות בגנותו אך תהסס לתרגמן למעשים, ומהלכיה יוסיפו להיות נקודתיים וממוקדים מבחינה גיאוגרפית באזורי מזרח המדינה (אזור הג'זירה והמדבר הסורי) – בשמו של המאבק בדאע"ש.

האפשרות השנייה – המשך הלחימה – בלא הכרעה תימשך הלחימה בסוריה ותוסיף להרוס כל חלקה טובה שעוד נותרה במדינה. זאת, אף כי בשאר יוסיף לקיים שליטה בחסותן של רוסיה ואיראן בחלקים מהגרעין הקשה של סוריה, שבו מרוכזת ממילא מרבית האוכלוסייה. אלא ששליטה זו תוסיף להיות רופפת ושבירית ומאוימת על ידי מהלומות מזדמנות אך בלתי פוסקות של קבוצות המורדים. אלו ימשיכו לפעול בשולי המרחבים שבשליטת בשאר, ולקיים נוכחות באזורי הכפר והפריפריה המצויים הרחק מהישג ידו של המשטר. המרי והמחאה יוסיפו אפוא לרחוש כגחלת לוחשת המאיימת לשוב ולהתפרץ, ולהעלות בלהבות את סוריה כולה. ההסדרה שהרוסים מנסים לקדם עלולה ליצור תרחיש כזה, שכן אותם אזורים מוגנים שבהם מתרכזים המורדים עלולים להפוך למוקדי התנגדות למשטר.

האפשרות השלישית – חלוקה דה פקטו של המדינה – כחלק מתהליך הסדרה בתמיכה ובסיוע של כלל השחקנים האזוריים ואף הבינלאומיים תחולק סוריה לאזורי השפעה, שבהם יקיימו שחקנים אלו נוכחות, השפעה ואף שליטה: במזרח (אזור הג'זירה והמדבר הסורי) – אזור כורדי/ערבי־סוני בחסות אמריקאית; בצפון – אזור ערבי־סוני בחסות טורקית; במערב המדינה – אזור בשליטת המשטר בחסות רוסית ותוך נוכחות איראנית; בדרום – אזור ערבי־סוני בחסות ירדנית / אמריקאית. חלוקה כזאת עשויה להוביל להפיכתה של סוריה לפדרציה רופפת של אזורים אוטונומיים. אלו יוכלו להמשיך להתקיים כל עוד תימשך בהם נוכחות זרה, וכל עוד ימשיכו ליהנות מתמיכה חיצונית. לעומת זאת, חלוקה של סוריה לישויות מדינתיות בעלות אופי עדתי קשה למימוש. במרבית אזורי המדינה מתגוררת אוכלוסייה מעורבת, ובוודאי במרכזים העירוניים החשובים: דמשק, חומס, חמה וחלב. בנוסף, אזורי מחיה של כמה מן העדות בסוריה, דוגמת הר הדרוזים או החוף העלווי, אינם בעלי יכולת קיום עצמאית וודאי לא מבחינה כלכלית.

האפשרות הרביעית – קריסת המשטר והמדינה – קריסתה של המערכת המדינתית הסורית והשתלטות של קבוצות מורדים שונות על שטחיה של המדינה. תרחיש כזה, הנראה כיום כבלתי ריאלי, עשוי להתממש בכל זאת אם ארצות־הברית תעמיק את מעורבותה בסוריה, ונוכח העובדה שהמשטר הסורי מוסיף להקזי את דמו, מצוי במצב של תשישות וחסרות לו עתודות כוח אדם מספקות להכרעת יריביו. קריסתה של המדינה הסורית תוביל למאבקי כוח בין קבוצות המורדים השונות, ובטווח המידי תהיה ידן של אותן קבוצות בעלות גוון אסלאמי רדיקלי על העליונה. אפשר לקוות, אם כי לא להניח בוודאות, שבסופו של דבר יעלה בידי היסוד הסוני העירוני – מעמד הביניים והאליטה בערים הגדולות, שמילא בעבר תפקיד מכריע בתולדות סוריה – לכוון מחדש בעתיד הרחוק ישות סורית מדינתית, תוך הכלה של קבוצות המורדים השונות אל קרבו.

בשולי הדברים, למותר לציין כי יישוב המשבר בסוריה בדרכי שלום – להבדיל מהסדר פשרה שאותו עשויים הרוסים לנסות לרקוח, ושעניינו כניעה מוחלטת כמעט של המורדים – אינו נראה כאפשרות ריאלי. יש להניח שהמורדים יסרבו להרכין את ראשם ולהשתלב במערכת המדינתית תחת מרותו של בשאר, וזה מצידו לא יסכים לכל מהלך שיהיה בו כדי לסכן את המשך שלטונו ושלטונה של השושלת שבראשה הוא עומד. הרי לא לשם תבוסה בבחירות דמוקרטיות גרר בשאר את סוריה לשש שנים עקובות מדם של לחימה ושפיכות דמים, ולא לשם כך טיהר את המדינה מכשליש מבני עמו.

סיכום

בסיומן של שש שנות לחימה עקובות מדם, מעט מאוד נותר מסוריה שעליה נלחמים מלחמת חורמה בשאר ויריביו.¹³ כיבושה של העיר חלב בדצמבר 2016 היה לכאורה נקודת מפנה בקרב על "סוריה החיונית", שאמור היה לבשר את ניצחונו של בשאר בקרב ההישרדות שהוא מנהל. אך מתברר שוב כי למלחמה דינמיקה משלה, כי הרי על כף המאזניים מוטלים לא רק גורלו האישי של בשאר ושל משטרו ועתידה של סוריה, אלא גם גורלו של המאבק על הגמוניה אזורית שמנהלת איראן מול המחנה הסוני בהובלת טורקיה וערב הסעודית, וכמובן, גורלם של שני מהלכים מקבילים ולכאורה סותרים שהתניעו פוטין וטראמפ – להשיב את רוסיה ואת ארצות הברית לגדולתן בזירה האזורית ובזירה העולמית.

המלחמה עשויה להימשך עוד זמן־מה, ואין לשלול על הסף את התרחיש הבלתי סביר – קריסתו של המשטר וניצחון המורדים. העמקת מעורבותה הצבאית של וושינגטון בסוריה, או לחלופין הסתלקותו של בשאר שלא בדרך הטבע, עשויים לשנות את תמונת המציאות בסוריה מן היסוד. אבל במהלך שנת 2016 ובמיוחד בחודשים האחרונים של השנה האירה אלת המזל את פניה לבשאר אל־אסד – האיש שכה רבים מיהרו להספידו עם פרוץ המהפכה הסורית.

ההתפתחויות בסוריה מלמדות אפוא כי בטווח הנראה לעין תימשך המלחמה בסוריה בלא הכרעה, ומדינה זו תמשיך להוות מוקד של חוסר יציבות לאזור כולו (**תרחיש של המשך הלחימה**). אפשר שבמאמץ להכיל את המשבר תקודם הסדרה המחלקת את סוריה בין היריבים הלוחמים ותומכיהם מחוץ למדינה (**חלוקה דה פקטו של המדינה**). אולם לא ניתן לשלול את האפשרות שבטווח הארוך דווקא בשאר הוא שישרוד מן המלחמה ויצא ממנה כשידו על

העליונה, יקיים שליטה איתנה בגרעינה של המדינה, וכל שיישאר אז יהיה להמתין ולראות אם גרעין זה ישמש מקור לצמיחתה המחודשת של ישות סורית, הדומה לזו שקרסה עם פרוץ המלחמה בסוריה באביב 2011 (**תרחיש של הכרעה וניצחון**).

על כף המאזניים מוטלים לא רק גורלו האישי של בשאר ושל משטרו ועתידה של סוריה, אלא גם גורלו של המאבק על הגמוניה אזורית שמנהלת איראן מול המחנה הסוני בהובלת טורקיה וערב הסעודית

הערות

- 1 על משמעות נפילתה של חלב ראו Taylor Luck, "Fall of Aleppo could tip Syria from Civil War to Insurgency," *Christian Science Monitor*, December 14, 2016, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2016/1214/Fall-of-Aleppo-could-tip-Syria-from-civil-war-to-insurgency>
- 2 ראו אייל זיסר, "המלחמה בסוריה – מאבק ההישרדות של בשאר אל־אסד – בואו של הנס"? **עדכן אסטרטגי**, כרך 18, גיליון 3, אוקטובר 2015, עמ' 25–35,

- <http://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/%D7%96%D7%99%D7%A1%D7%A8202583688.pdf>
- 3 ראו עוד: אייל זיסר, "מעורבותה של רוסיה בסוריה", **עדכון אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 1, אפריל 2016, עמ' 31-38, <https://goo.gl/yCd6ws>
- 4 ראו עוד: עמוס ידלון, "רוסיה בסוריה והמשמעויות לישראל", **עדכון אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, יולי 2016, עמ' 3-18, <https://goo.gl/8CX8jT>
- 5 ראו את דבריו של הנשיא אובמה במסיבת העיתונאים האחרונה שקיים בבית הלבן. לפיהם, מעורבות כזו בסוריה תחייב את וושינגטון "לשלוח כוחות צבא גדולים אל אדמת סוריה בלא שאיש הזמין אותנו, בלא שקיבלנו מנדט בינלאומי לכך וגם בלא תמיכה מספקת מצד הקונגרס. כל זאת, שעה שחיילנו מוצבים עדיין באפגניסטן ובעיראק, ולאחר עשור שלם שבמהלכו הוצאנו טריליונים של דולרים על מלחמות מעבר לים", "Obama's end-of-year news conference on Syria, Russian hacking, and more," *Washington Post*, December 16, 2016, https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/12/16/transcript-obamas-end-of-year-news-conference-on-syria-russian-hacking-and-more/?utm_term=.1f7ad96435ed
- 6 קצין צה"ל בכיר העיר בעקבות התקיפה הכימית שביצע המשטר הסורי בראשית אפריל 2017 בעיירה ח'אן שיח'ון בצפון סוריה, כי "התקיפה בסארין מעידה על תסכול ומצוקה גדולה של אסד, ועל כך שאין רצון לתמרן קרקעית בסוריה [דהיינו, להפעיל כוח קרקעי בהיקף נרחב], לא לחיזבאללה, לא לרוסים ולא לאיראנים... אני לא רואה כיצד מגיעים [במצב כזה] להכרעה או להסדרה בסוריה". יואב זיתון, "בכיר בצה"ל: 'איראן איבדה את ההגמוניה בסוריה'", אתר Ynet, 19 באפריל 2017, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4950997,00.html>
- 7 ראו Fabrice Balanche, "Ethnic Cleansing Threatens Syria's Unity," *The Washington Institute for Near East Policy, Policy watch* 2528, December 3, 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/ethnic-cleansing-threatens-syrias-unity>.
- 8 ראו Anthony H. Cordesman, CSIS (Center for Strategic and International Studies), "The Uncertain U.S. 'Game Changers' in the ISIS, Iraq, and Syria War," July 28, 2015, <https://www.csis.org/analysis/uncertain-us-%E2%80%9Cgame-changers%E2%80%9D-isis-iraq-and-syria-war>
- 9 ראו Orit Perlov, Gallia Lindenstrauss, "Syria's Civil War: Kurdish Success, Turkish Dilemma," *INSS Insight*, No. 827, June 9, 2016, <http://www.inss.org.il/index.aspx?id=4538&articleid=11909>
- 10 ראו Al-Jazeera TV, Syria's war: Suicide attacks hit military in Homs, February 17, 2017 <http://www.aljazeera.com/news/2017/02/syria-war-suicide-attacks-hit-military-homs-170225071514428.html>
- 11 ראו: אופק רימר וכרמית ולנסי, "הסכם 'אזורי ההרגעה' בסוריה: סיכונים לישראל והזדמנויות להשפעה", המכון למחקרי ביטחון לאומי, **מבט על**, גיליון 929, 14 במאי 2017, <https://goo.gl/pHhwmC>
- 12 ראו Fabrice Balanche, "Status of the Syrian Rebellion: Numbers, Ideologies, and Prospects", the Washington Institute for Near East Policy, *Policy Watch* 2727, November 22, 2016, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/status-of-the-syrian-rebellion-numbers-ideologies-and-prospects>

13 ערן ישיב, "החורבן הכלכלי של סוריה: השלכות אסטרטגיות", המכון למחקרי
ביטחון לאומי, **מבט על**, גיליון 9,830 באוגוסט 2016, <http://heb.inss.org.il/index.aspx?id=4354&articleid=12274>